

Вплив психічних станів учнів на процес адаптації першокласників.

Максим О.В.

Інститут психології імені Г.С.Костюка

НАПН України

Стаття розкриває сутність психічних станів та їх вплив на перебіг адаптації учнів до шкільного навчання. Розглянуто та описано позитивні та негативні психічні стани, що супроводжують процес адаптації. Репрезентовано й проаналізовано результати дослідження впливу психічних станів на процес адаптації першокласників.

Ключові слова: психічні стани, адаптація, дезадаптація, соціалізація

Актуальність дослідження. Вступ дитини до школи є одним з визначальних етапів у її житті, становленні її особистості. Він може позначитися на всьому шкільному періоді її розвитку, формуванні «Я-концепції», характеру, не говорячи вже про пізнавальні здібності, а також відповідний індивідуальний стиль учіння.

Включення молодшого школяра у систематичне навчання, як відомо, пов'язане із серйозними зрушеннями у внутрішній позиції дитини, бо воно причетне до втручання у певну збалансованість тих екзистенційних, діяльнісних та соціально-психологічних установок, котрі вже склались у даній позиції під впливом всього попереднього життя й діяльності дитини. Соціалізація її набуває в цей період достатньо вираженої інтенсивності. Недарма Л.С.Виготський називав його соціогенезом. Зазначений період життя дитини характеризується становленням не тільки нових способів діяльності, а й формуванням «базових» якостей особистості. Актуальною стає необхідність засвоювати нові норми та вимоги соціального оточення. Таку адаптацію до умов школи проходять всі діти, навіть ті, котрі мають

якісну попередню підготовку. На думку фахівців, що досліджували адаптацію молодших школярів, вона триває від десяти днів до трьох місяців (Л.І.Божович, М.Е.Зеленова, А.Е.Каган та ін.). У деяких дітей період адаптації може тривати довше. Іноді до закінчення року навчання адаптаційні процеси так і не завершуються. Але це не завжди супроводжується ледь помітними ускладненнями у засвоєнні шкільної програми. Труднощі адаптації мають місце і на фоні достатнього рівня успішності. Від того, наскільки швидко дитина буде переборювати ці труднощі, багато в чому залежить її самопочуття, розвиток і успішність в оволодінні знаннями. Відомо, що діти, які з перших класів відчувають стан дезадаптації, у 87% випадків залишаються невстигаючими до кінця шкільного навчання [1]. Нездатність перебороти адаптаційні труднощі призводить до появи в учнів невпевненості у собі, боязкості, складаються якості конформності, безініціативності, що призводить до дезадаптації та особистісної деформації (Я.І.Коломенський, Т.Е.Коннікова та ін.).

Вирішальну роль в успішності протікань адаптаційних процесів учнів відіграє перший вчитель. Перший вчитель може стати творцем подальшої долі учня. Адже діти, які саме у початковій школі органічно включилися у шкільне життя, успішно виконували завдання вчителя, як правило, нормально вчаться як у початковій, так і в середній і далі – у старшій школі. Першокласники, які ж вчасно не отримали відповідної допомоги у першому класі, були позбавлені переживань радості від успішності своїх зусиль, а, навпаки, зазнавали невдач, можуть зневіритись згодом у власних можливостях, звикають до розчарувань, втрачають позитивне ставлення до школи, вчителів, однолітків, які навчаються успішно.

Ефективність взаємодії вчителя з учнями в адаптаційний період має прояв не тільки в успішності оволодіння учнями навчальною діяльністю, а й тими психічними станами, що супроводжують цю діяльність. Наголосимо, що оптимальне здійснення адаптаційного процесу вимагає загальної

позитивної модальності психічних станів школярів при помірній силі їх прояву. Тоді як негативні емоційні стани справляють гальмівний та деформуючий вплив на загальний розвиток школяра. Отже, психологічним показником ефективності адаптивних дій вчителя виступають психічні стани учнів (М.Е.Зеленова, Л.М.Костина, О.О.Прохоров та ін.).

Значимість та недостатня вивченість особливостей перебігу психічних станів дітей в період адаптації до шкільного навчання обумовили актуальність нашого дослідження .

Мета дослідження полягала у вивченні психічних станів учнів під час адаптації до систематичного навчання.

Для уточнення психічних станів учнів була застосована експрес-оцінка функціональних станів на основі кольорового тесту М.Люшера та тест шкільної тривожності (Р.Темпл, М.Дорки, В.Амен).

Аналіз проблеми та обговорення результатів

Період соціально-психологічної, особистісної адаптації дитини до нових умов (процесу навчання) – це початковий стан нової діяльності для дітей – доби шкільного систематичного виховання та навчання.

Початок адаптаційного періоду супроводжується зростанням внутрішньої напруженості дитини, підвищенням рівня тривожності та зниження самооцінки. При нормальному протіканні шкільної адаптації емоційне самопочуття та самооцінка стабілізуються, якщо ж процес адаптації дитини у першому класі ускладнюється, може спостерігатися деформація її особистісного розвитку, дезадаптація.

В результаті психологічних досліджень (Е.М.Александровська, Л.М.Божович, Н.С.Константинова та ін.) були виділені ті сфери життєдіяльності дитини в школі, пристосування до яких необхідно на даному віковому етапі. До них відносяться такі, як оволодіння навичками навчальної діяльності, придбання дружніх контактів з однокласниками, встановлення довірливих відносин із учителем, формування адекватної

поведінки. Причому свідченням адаптації до кожної з названих сфер слугує, з одного боку, продуктивність відповідної (у цьому випадку – учбової) діяльності, з іншого – внутрішній стан індивіда, його емоційне самопочуття, наявність або відсутність внутрішньої напруженості. Основним джерелом відомостей про самопочуття учнів є аналіз їх психічних станів (О.В.Проскура, О.Я.Чебикін та інші). Рівень адаптивності школярів характеризує наявність позитивних (активність, працездатність) та негативних (тривога, втома, невпевненість) психічних станів. В свою чергу психічні стани виступають психологічним показником ефективності адаптивних дій вчителя.

Навчальна діяльність є складною за своїм змістом та будовою й для свого здійснення потребує відповідних психічних станів (Є.А.Данилова, О.Кондраш, А.О.Прохоров та ін.). Ці психічні стани, незважаючи на свою індивідуалізованість та суб'єктивність, мають загальні риси. Великою мірою вони є результуючою вольових зусиль дитини, потрібних для концентрування уваги на навчальні ситуації, забезпечення помірного емоційного тону та відповідного рівня фізичного комфорту.

Вирішальною є роль педагога у формуванні та підтриманні адекватних психічних станів під час навчального процесу. За М.Д.Левітовим та А.О.Прохоровим, в основі педагогічного процесу лежить трансляція відповідних психічних станів від педагога до учня. Але слід зазначити, що цей процес є опосередкованим.

Дослідженнями (А.О.Прохоров, І.В.Страхов) доведено нетотожність психічних станів педагога та учнів. Психічні стани учителя характеризуються його віковими та професійними особливостями і являють собою переважно складноорганізовані полістани, де відносно менше представлені прості емоційні стани, й домінуючими є стани, підґрунтям яких є складні почуття, такі як любов до дітей (А.О.Прохоров, І.В.Страхов та ін.).

Натомість психічні стани дітей мають якісно іншу будову – через більшу представленість емоційних моностанів, але меншу складність та глибину полістанів. Значно більша мінливість усіх станів взагалі обумовлюється як виснаженням пізнавального інтересу, так і втомою, а також ефектами процесів, взаємного індукування психічних станів, що відбуваються між учнями. За всієї неоднозначності та багатомірності психічних станів, що супроводжують навчальний процес, слід виділити їх спільну ознаку. Задля оптимального здійснення навчального процесу психічні стани учня та педагога мають бути загалом позитивними за знаком та помірними за силою прояву. Тобто разом складати стан відносного (при певному діапазоні коливань) емоційного комфорту.

Взагалі, слід підкреслити, що значимість психічних станів, узагальнених поняттям емоційного комфорту, для психічного розвитку людини тим більша, чим молодше її вік. Негативні емоційні стани справляють гальмуючий та деформуючий вплив на загальний розвиток дитини, на розвиток її пізнавальної сфери. Натомість, позитивно забарвлені емоційні стани, що дають дитині відчуття захищеності, власної значимості, оптимізму, стимулюють її пізнавальну активність, допомагають уникнути конфліктів у спілкуванні з оточуючими, зводячи їх здебільшого до компромісів. А.О.Прохоров виділив 24 стани, що найчастіше зустрічаються у школярів, серед них – 12 емоційно позитивних і 12 емоційно негативних. Всі психічні стани за знаком поділяються на такі, що сприяють, і такі, що перешкоджають діяльності.

В ході дослідження нами були визначені негативні психічні стани учнів перших класів, які супроводжують процес адаптації дошкільного навчання, а саме : до особистості вчителя та стилю його навчальної взаємодії з учнями, що можуть негативно впливати на успішність та характер стосунків з вчителем, та заважати успішній взаємодії.

Одним з психічних станів, що найчастіше зустрічається під час адаптації учнів до шкільного навчання, є втома.

Проблема втоми вже давно привертає до себе увагу психологів. Значну увагу поясненню механізмів розвитку втоми приділили фізіологи І.П.Павлов, І.М.Сеченов, А.А.Ухтомський, які довели, що втома є реакцією цілісного організму, одним з автоматичних внутрішніх збудників гальмівного процесу, що причина втоми полягає в порушенні діяльності нервових клітин мозку.

Ця постійна увага вчених до проблеми втоми пояснюється її практичною значимістю: втома є одним з найпоширеніших психічних станів, що супроводжують навчальну діяльність в цілому, а період адаптації – взагалі.

В перші дні занять у школі швидка втомлюваність дітей-першокласників спостерігається у всіх школах та у всіх вчителів. Як відмічають М.Д.Левітов, В.А.Семіченко психологічними ознаками втоми є :

- розлад уваги;
- в'ялість, малоактивність, або навпаки, хаотичне, некероване збудження;
- розлад пам'яті знаходить прояв у погіршенні запам'ятовування та утриманні нової інформації;
- помітно знижується рівень продуктивного мислення;
- суттєво змінюється мотивація діяльності, починають переважати мотиви її припинення.

Як відмічає М.Н.Волокітіна, ступінь втомлюваності першокласників у різних вчителів не однакова. Швидка втомлюваність спостерігається у тих випадках, коли в наслідок невдалої організації вчителем уроку у класі шумно, у дітей недостатньо збуджений інтерес до роботи. У деяких випадках буває і так, що сам вчитель своїми зайвими розмовами, занадто швидкою та голосною мовою, а іноді і нервозна піднесеним тоном викликає передчасну втому у дітей. Навпаки, там, де подібних недоліків в роботі вчителя немає і

де урок заповнений зрозумілою та значимою для учнів роботою, що поглинає їхню увагу та енергію, втома часто зовсім не відмічається.

Зниження самооцінки, підвищення рівня тривожності, невпевненості у собі, внутрішньої напруженості характерній для учнів у перші місяці адаптації до шкільного життя (М.Е.Зеленова, О.В.Овчарова та ін.).

Стан тривоги найбільш легка форма прояву неблагополуччя учня. Будь-яке порушення збалансованості системи особистість – середовище: недостатність психічних (здібності, особистісні властивості) чи фізичних (особливості функціональних систем) ресурсів індивідуума для задоволення актуальних потреб; неузгодженість самої системи потреб (відсутність чіткої ієрархії); побоювання, пов'язані з імовірної нездатністю реалізовувати значущі прагнення (цілі) у майбутньому; нові вимоги середовища, - можуть стати джерелом тривоги. Тривога позначається як відчуття нездоланної погрози, як почуття дифузного побоювання, як невизначене занепокоєння, як результат очікування фрустрації основних потреб. Стан тривоги – це індикатор незадоволення потреби. Якщо рівень тривоги не перевищує середніх показників, то в такому випадку вона обумовлює цілеспрямовану поведінку.

Її позитивна динаміка вказує на адекватність використовуваних засобів і способів.

При вираженому порушенні збалансованості в системі учень – середовище, коли вимоги до адаптаційних механізмів наближаються до меж чи можливостей, ці межі розширюються, тривога значно зростає, формується емоційний стрес.

Для учнів з високим рівнем тривоги характерні:

- підвищений неспокій під час учбових ситуацій;
- негативне оцінювання існуючої ситуації та перспективи;
- відчуття власної неповноцінності;

- відчуття несправедливого, недоброзичливого ставлення до себе оточуючих;
- емоційна неадекватність;
- схильність втягувати оточуючих до своїх утруднень і конфліктів;
- своєрідність сприйняття ситуації та її логічного оцінювання, що утруднює засвоєння прийнятих норм і їх реалізацію в поведінці.

У випадку правильно організованої взаємодії вчителя з першокласниками, вже в середині навчального року ситуація стабілізується, а стани тривоги у основній частині дітей зникають, тобто відбувається нормальний процес адаптації до школи. У випадку порушення взаємодії вчителя з учнями, цього не відбувається (М.Е.Зеленова, О.Плескач та ін.). Більш того, простежується тенденція росту в стані тривоги в учнів, у них зростає недовіра до себе, почуття неповноцінності, що можуть стати з часом стійкими особистісними утворюваннями, привести до формування невротичної особистості.

З психологічної точки зору негативні стани виступають чинником зрушень у протіканні основних психічних процесів: вони викликають розлад уваги, сенсорних процесів, порушення пам'яті, мислення, ослаблення волі, а також можуть призводити до небажаних трансформацій мотивів навчання. Як було показано у дослідженні Н.С.Гук, більшість негативних станів взаємопов'язані один з одним та можуть взаємно переходити.

Зрозуміло, що накопичення негативних психічних станів може призводити до певного психічного дискомфорту, сприяти виникненню та закріпленню в структурі характеру небажаних рис.

Негативні психічні стани, на думку ряду авторів (В.А.Семіченко, М.Д.Левітов, А.О.Прохоров та ін.), не тільки перешкоджають процесу адаптації, але й можуть призвести до дезадаптації. Дезадаптація починається під впливом різкої зміни умов життя, звичного середовища, наявності стійкої психотравмуючої ситуації. Разом з тим мають значення й індивідуально

психологічні особливості суб'єкта, який адаптується до нових умов існування у віковому аспекті навантаження на адаптаційні можливості організму приходиться на кризові, переломні моменти в житті людини, коли відбувається різка зміна її «ситуації соціального розвитку» (Л.С.Виготський).

В науковій літературі останніх років виявлено: молодші школярі відчувають стан дезадаптації, починаючи вже з першого класу. Причому, що характерно, цей стан пов'язується і вчителями, і батьками, і дослідниками не тільки з проблемою успішності як такої, скільки з проблемою соціально-психологічного входження дитини в шкільне життя, в колектив класу, у систему шкільних відносин.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що подібні явища, пов'язані з психологічними труднощами пристосування дітей до систематичного шкільного навчання, відзначаються в цілому ряді інших країн – як у розвинених (Японія, Швеція, США, Франція), так і в менш розвинених. При цьому рівень дезадаптації дітей і форми її прояву розрізняються за ступенем виразності – від легких поведінкових та мотиваційних порушень, що відносяться до школи й шкільного життя в цілому, відмови дітей відвідувати школу на ранніх етапах навчання, і до виникнення шкільної фобії. Це явище було вперше відзначене в зарубіжних дослідженнях наприкінці 70-х років. Спочатку воно стосувалося підліткового, але незабаром спустилося до молодшого шкільного віку.

За даними різних авторів (Е.М.Александровська, 1985, 1988; О.І.Захаров, 1998; Н.Г.Лусканова, 1987; Н.Ю.Максимова, 1999 та ін.), стан дезадаптації відчувають від 20% до 56% учнів початкових класів загальноосвітньої школи, відзначається тенденція до подальшого зростання цього явища. Як зазначає В.М.Оржеховська, вже в третьому класі одна третина учнів відвідує школу без інтересу, кожний 10-й не любить школу, а кожний 15-й учень початкових класів її «ненавидить».

Щоб уявити собі ці цифри, варто згадати, що ще 10 – 15 років тому, кількість дезадаптованих першого року навчання не перевищувала 20%. Переважно ці відсотки припадали на школярів з ослабленим здоров'ям.

Незбалансованість на організмічному рівні в системі «особистість-середовище» може стати одним з чинників порушення процесу соціалізації (Н.Ю.Максимова, Г.М.Федоришина та ін.). Соціальна психологія розглядає десоціалізацію як процес, що виникає внаслідок відчуження індивіда від інститутів соціалізації, що є носіями моральних, правових та інших норм і зумовлюють, за Л.С.Виготським, «вростання в людську культуру». Формування особистості у даному випадку відбувається під впливом асоціальних, або злочинних, субкультур зі своїми груповими нормами і цінностями, що носять антисупільний характер. Таким чином, десоціалізація - це не що інше, як соціалізація, що відбувається під впливом негативних десоціалізуючих впливів - детермінантів шкільної дезадаптації зокрема. Її прояви стосуються порушень норм моралі і права, деформації системи внутрішньої регуляції і формування ціннісно-нормативних уявлень, антисупільної спрямованості.

Емпіричною ознакою десоціалізації школяра є поведінкова соціальна дезадаптація, яка має вияв у різноманітних формах асоціальної поведінки, тобто поведінки, що відхиляється від загальноновизнаних норм (Н.Ю.Максимова).

Ми дослідили показники психічних станів учнів 1-2-х класів. Аналіз даних проводився за двома напрямками: порівнювались результати обстеження одного й того самого класу на початку і в кінці року, а також дані учнів різних класів (одного віку).

Порівняння результатів діагностики показало, що на початку року за всіма показникам класи не мали різниці. Зниження самооцінки, підвищення

рівня тривожності, невпевненості у собі, внутрішньої напруги, швидкої втомлюваності взагалі характерні для перших місяців адаптації до школи.

Але вже в середині року ситуація дещо змінюється. Згідно з отриманими результатами дослідження класи розподілились на три групи. До першої групи ми віднесли класи, де в учнів діагностувався низький рівень деструктивних станів та відслідковувалася позитивна динаміка конструктивних станів. У цих класах діти почувають себе більш захищеними та впевненими в собі, вони менше ворожі по відношенню до однолітків. Процес адаптації протікає швидше, про що свідчить динаміка внутрішньої напруги на протязі року.

Серед дітей, що ввійшли до другої групи, стан тривоги діагностувався у 44,6% учнів, де 23,2% мають середні показники, 17,4% – високі та у 4% – низькі показники рівня шкільної тривожності.

Працездатність дітей другої групи не можна назвати низькою, однак вона помітно падає до кінця навчального дня. Відмічаються ознаки перевтоми, порушення концентрації уваги. Якщо навчальні завдання «піддаються» вирішенню, то діти успішно з ними упораються, але якщо завдання відразу не вирішується, то вони не виконують його взагалі. Страх невдачі переважає в них над прагненням досягти успіху.

Таблиця 1.

Показники динаміки психічних станів учнів після уроків

№	Параметри	Початок року, %			Кінець року, %		
		I	II	III	I	II	III
1	Тривога	37,4	38,0	38,5	25,1	44,6	60,6
2	Втома	36,8	37,2	38,1	14,3	19,8	24,3
3	Активність	22,3	22,8	22,4	70,2	41,0	22,4
4	Працездатність	35,4	35,2	34,2	54,7	35,3	25,2

Згідно з нашими результатами у дітей, що навчаються у III групі, процес адаптації відбувається дуже повільно. В цих класах в більшій мірі утруднюється адаптація «білятривожних» дітей, зростає рівень тривожності, невпевненості у собі, ворожості тощо. При цьому треба відзначити, що найбільший процент тривожності зростає в синдромі «проблем у стосунках з вчителем», тобто відношення з вчителем є одним з найбільш сильних тривогопороджуючих моментів у школі. Як свідчать отримані дані, наприкінці року стан тривоги діагностувався у 60,6% дітей. Рівень тривоги відповідав високому показнику у 53,4% та середньому у 7,2% учнів. Це знаходить свій вияв у хвилюванні, підвищеному занепокоєнні в учбових ситуаціях в класі, в очікуванні поганого ставлення до себе, негативного оцінювання з боку вчителя та однолітків. Вони переживають виражену тривогу в ситуаціях прилюдної перевірки знань, постійно очікують негативного ставлення до себе. Сильно виражений страх невідповідності очікуванню оточуючих заважає їм адекватно оцінювати ситуацію. У дитини виникає почуття неадекватності, неповноцінності, невпевненості в слушності своєї поведінки. У більш складних випадках можливе виникнення шкільних неврозів, психогенної шкільної дезадаптації. Внаслідок цього утруднюється процес соціальної адаптації та порушується формування характеру особистості. Особистісні змінювання мають тенденцію до небажаної стагнації з віком. Недовготривалі зміни поведінки як реакція на стрес у вигляді психогенних характерологічних реакцій у кризових станах надалі можуть трансформуватись в невротичні реакції і розлади, набувають форми більш-менш постійних стереотипів невротичного реагування. Якщо тип невротичного реагування підтримується протягом двох-трьох років і більше, це знаменує перехід до психогенного формування особистості, зміну структури характеру. Особливо вразливими щодо розвитку станів дезадаптації школярів є критичні періоди зміни умов виховання й навчання. Таким періодом є вступ дитини до школи.

Аналіз перебігу психічних станів дав підстави виокремити учнів з різним рівнем адаптації до шкільного навчання.

Узагальнення результатів дослідження дало підстави зробити наступні висновки:

- 1.Труднощі,що виникають у дітей в період адаптації – є джерелом психічної напруги, внутрішнього дискомфорту та наявності великої кількості деструктивних психічних станів.
- 2.Тривале перебування у таких станах створює передумови для їх поступового переходу у властивості особистості, для виникнення та закріплення в структурі характеру рис ,що знижують адаптивні можливості дитини.
- 3.Наявність психічних станів негативної модальності провокує виникнення в учнів синдрому дезадаптації.
- 4.Діти з високим рівнем тривожності характеризуються більш вираженим синдромом дезадаптованості, ніж діти з середнім рівнем тривожності, що має свій вияв в психоемоційних та соматичних показниках.

Список використаних джерел:

1.Дубровина И.В. Практическая психология образования /Дубровина И.В. –М.:ТЦ «Сфера»,1998.-525 с.-(Ученик для студентов высших и средних специальных учебных заведений).

2.Коломинский Я.Л. Психология педагогического взаимодействия / Коломинский Я.Л.-М.: «Речь»,2007.-240 с.-(Учебное пособие).

3.Семиченко В.А. Психические состояния /Семиченко В.А.-К.: «Магістр-S».-1998 -208 с.-(Модульний курс для преподавателей и студентов).

The article exposes essence of mental conditions and their influence on motion of adaptation of students to the school studies. Positive and negative mental conditions are considered and described, and accompanies of process adaptation. The results of research of influence of mental conditions are presented and analysed on the process of adaptation of junior schoolboys.

Keywords: mental conditions, adaptation, deadaptaciya, socialization

Статья раскрывает сущность психических состояний и их влияние на ход адаптации учащихся к школьному обучению. Рассмотрены и описаны позитивные и негативные психические состояния, которые сопровождают процесс адаптации. Представлены и проанализированы результаты исследования влияния психических состояний на процесс адаптации подростков.

Ключевые слова: психические состояния, адаптация, дезадаптация, социализация.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю «Вплив психічних станів учнів на процес адаптації
першокласників»

молодшого наукового співробітника
лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Максим Ольги Василівни

Рецензована робота має 10 сторінок. Автор обґрунтовує актуальність теми, дає психолого-педагогічний аналіз літератури дослідження. Стаття розкриває питання про психологічні стани дітей, що супроводжують процес адаптації до систематичного шкільного навчання. Максим О.В. ґрунтовно аналізує які саме стани призводять до відхилень в адаптаційному процесі в учнів молодших класів. Автор надає аналіз залежності рівнів адаптованості в залежності від наявності позитивних чи негативних психічних станів. Автор підкреслює, що наявність психічних станів негативної модальності провокує виникнення в учнів синдрому дезадаптації. Діти з високим рівнем тривожності характеризуються більш вираженим синдромом дезадаптованості, ніж діти з середнім рівнем тривожності, що має свій вияв в психоемоційних та соматичних показниках.

Рівень роботи та обсяг першоджерел, що були використані, презентує авторку, як кваліфікованого науковця, що цілеспрямовано розв'язує поставлені завдання.

Кандидат психологічних наук

Грись А.М.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю «Вплив психічних станів учнів на процес адаптації
першокласників».

молодшого наукового співробітника
лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Максим Ольги Василівни

Рецензована робота має 10 сторінок. Стаття розкриває особливості протікання адаптації учнів до систематичного шкільного навчання від наявності чи відсутності негативних психічних станів. Автор наголошує, що у формуванні та підтриманні адекватних психічних станів під час навчального процесу є вирішальною роль педагога. Порушена проблема, отримані наукові результати відповідають нагальним потребам практики, зокрема – навчальної.

Кандидат психологічних наук

Щербина Л.Ф.